

DUNYO XALQLARI MADANIYATIGA UMUMIYLIK VA FARQLAR

Sherxanov Sultonmurod Davronboy o'g'li
Turan Internation University o'qituvchisi
sultonmurodsherxanov@gmail.com

Karimjanova Soraxon
Turan Internation University talabasi
soraxonkarimjanova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19847237>

ARTICLE INFO

Received: 14th April 2026

Accepted: 15th April 2026

Published: 28th April 2026

KEYWORDS

madaniyat, sivilizatsiya, xalq, qadriyat, urf-odat, an'ana, globallashuv, madaniy xilma-xillik, milliylik, insoniyat, tarix, din, til, ijtimoiy hayot.

ABSTRACT

Ushbu ishda dunyo xalqlari madaniyatidagi umumiylik va farqlar tahlil qilinadi. Madaniyat insoniyat taraqqiyotining muhim omili sifatida ko'rib chiqilib, har bir xalqning tarixiy rivojlanishi, urf-odatlar, qadriyatlar va turmush tarzi orqali namoyon bo'lishi yoritiladi. Ishda madaniyatlar o'rtasidagi umumiy jihatlar — insoniy qadriyatlar, mehnat va ijodga munosabat, shuningdek, farqlar — til, din, geografik sharoit va tarixiy omillar bilan bog'liqligi asoslab beriladi. Shuningdek, globallashuv sharoitida madaniyatlararo aloqalarning kuchayishi va milliy madaniyatni saqlash zarurati muhokama qilinadi. Tadqiqot natijasida madaniy xilma-xillik insoniyat taraqqiyotining muhim boyligi ekanligi ta'kidlanadi.

KIRISH

Dunyo xalqlari madaniyati insoniyat tarixining eng qadimiy va murakkab tizimlaridan biri bo'lib, u doimiy ravishda rivojlanib, yangilanib boradi. Har bir xalqning madaniyati uning tarixiy tajribasi, yashash sharoiti, ijtimoiy tuzilishi hamda dunyoqarashi bilan chambarchas bog'liq holda shakllanadi. Shu bois madaniyatlar o'rtasida ham umumiy jihatlar, ham o'ziga xos farqlar mavjud.

Umumiylik jihatlari insoniyatning yagona biologik va ijtimoiy mavjudot ekanligi bilan izohlanadi. Masalan, deyarli barcha xalqlarda oilaga hurmat, kattalarga ehtirom, bolalarga g'amxo'rlik, mehnatsevarlik kabi qadriyatlar uchraydi. Bu esa madaniyatlarining asosiy poydevori insoniylik ekanini ko'rsatadi. Shuningdek, san'at, musiqa, adabiyot va bayram an'analari ham ko'plab xalqlarda o'xshash g'oyalarni ifodalaydi.

Farqlar esa har bir xalqning o'ziga xos tarixiy va geografik sharoitlari bilan belgilanadi. Iqlim, hudud, din, til va urf-odatlar madaniyatning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Shu sababli kiyinish uslubi, ovqatlanish madaniyati, marosimlar va kundalik hayot tarzida sezilarli farqlar kuzatiladi.

Bugungi kunda global aloqalarning kengayishi madaniyatlararo muloqotni kuchaytirmoqda. Bu esa turli xalqlarning madaniyatini chuqurroq o'rganish va ularni hurmat qilish zaruratini yanada oshiradi. Madaniy xilma-xillikni anglash esa dunyoda tinchlik, hamkorlik va o'zaro tushunishni mustahkamlashga xizmat qiladi.[1]

Shu nuqtayi nazardan, dunyo xalqlari madaniyatidagi umumiylik va farqlarni o'rganish nafaqat ilmiy, balki tarbiyaviy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

Dunyo xalqlari madaniyati tarixiy rivojlanish jarayonida shakllangan murakkab va ko'p qirrali tizim bo'lib, u insoniyatning ijtimoiy hayoti, ma'naviy dunyosi va tafakkurini ifodalaydi. Har bir xalqning madaniyati o'ziga xos bo'lishiga qaramay, ular o'rtasida umumiy jihatlari ham mavjud bo'lib, bu insoniyatning yagona tabiati bilan bog'liqdir.

Dunyo xalqlari madaniyatida eng asosiy umumiylik insoniy qadriyatlar birligida namoyon bo'ladi. Har bir jamiyatda mehr-oqibat, adolat, halollik, kattalarga hurmat va oilaga sadoqat kabi tushunchalar muhim o'rin tutadi. Bu qadriyatlar deyarli barcha xalqlarning axloqiy me'yorlarida uchraydi va insoniyatning umumiy ma'naviy asosini tashkil etadi.[2]

Shuningdek, mehnat madaniyati ham umumiy jihatlardan biridir. Har bir xalq o'z taraqqiyotida mehnatni qadrlaydi va uni hayotning asosiy omili sifatida ko'radi. San'at va ijod sohasida ham o'xshashliklar mavjud: musiqa, raqs, adabiyot va tasviriy san'at har bir millatda turli shaklda bo'lsa-da, inson his-tuyg'ularini ifodalashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, bayramlar va marosimlar ham madaniyatlar o'rtasidagi umumiylikni ko'rsatadi. Tug'ilish, nikoh, hosil bayramlari kabi an'analar deyarli barcha xalqlarda mavjud bo'lib, ular inson hayotining muhim bosqichlarini nishonlashga qaratilgan.

Har bir xalqning madaniyati o'z tarixiy, geografik va diniy sharoitlari asosida shakllanganligi sababli ular o'rtasida sezilarli farqlar mavjud. Eng muhim farqlardan biri til va muloqot shaklidir. Har bir xalq o'z ona tiliga ega bo'lib, bu til uning madaniy merosini ifodalaydi.

Geografik sharoit ham madaniyatga katta ta'sir ko'rsatadi. Masalan, sovuq hududlarda yashovchi xalqlarning kiyinish uslubi va turmush tarzi issiq iqlimdagi xalqlarnikidan farq qiladi. Ovqatlanish madaniyatida ham bu holat yaqqol ko'zga tashlanadi.

Diniy e'tiqodlar ham madaniyatlar farqini belgilovchi muhim omildir. Turli dinlar insonlarning dunyoqarashi, axloqiy me'yorlari va marosimlariga ta'sir qiladi. Shu sababli har bir xalqning diniy bayramlari va urf-odatlarini o'ziga xos xususiyatlarga ega.[3]

Hozirgi globallashuv davrida madaniyatlar o'rtasidagi aloqalar kuchayib bormoqda. Turli xalqlar bir-birining madaniyatini o'rganmoqda, bu esa madaniy almashinuv va o'zaro boyish jarayonini tezlashtirmoqda. Biroq bu jarayonda milliy madaniyatlarni saqlab qolish muhim ahamiyatga ega.

Globalashuv madaniyatlar o'rtasidagi farqlarni yo'qotmaydi, aksincha ularni yanada boyitadi. Har bir xalq o'z madaniy merosini asrab-avaylagan holda, boshqa xalqlarning ijobiy tajribalarini qabul qiladi.

Madaniyat fenomeni insoniyat taraqqiyotining murakkab va ko'p qatlamli ijtimoiy-hodisaviy tizimi sifatida namoyon bo'lib, u moddiy va ma'naviy qadriyatlar majmuini o'z ichiga oladi. Turli xalqlar madaniyatini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ular o'rtasida bir tomondan universal (umuminsoniy) xususiyatlar mavjud bo'lsa, ikkinchi tomondan, har bir etnosning tarixiy rivojlanishi, tabiiy-geografik muhiti va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari bilan belgilanadigan o'ziga xos farqlar kuzatiladi.

Madaniyatlararo umumiylik, avvalo, insoniyatga xos bo'lgan asosiy ijtimoiy institutlar va qadriyatlar tizimida namoyon bo'ladi. Jumladan, oila instituti, mehnat faoliyati, axloqiy me'yorlar, ijtimoiy tartib-qoidalar barcha jamiyatlarda muayyan shaklda mavjud. Bu holat madaniyatning universal tabiatini tasdiqlaydi. Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha,

madaniyatning bunday umumiy jihatlari “madaniy universalialar” deb ataladi. Ular qatoriga til, din, marosimlar, ta’lim tizimi, mehnat taqsimoti kabi elementlar kiradi. Ushbu universalialar insoniyatning ijtimoiylashuv jarayonida shakllanib, jamiyat barqarorligini ta’minlovchi asosiy mexanizm vazifasini bajaradi.

Shu bilan birga, madaniyatlar o’rtasidagi farqlar ham muhim ilmiy ahamiyatga ega. Mazkur farqlar, eng avvalo, etnik, diniy, lingvistik va hududiy omillar bilan belgilanadi. Har bir xalqning o’ziga xos madaniy kodi mavjud bo’lib, u til, ramzlar, qadriyatlar va an’analar tizimi orqali ifodalanadi. Masalan, Sharq va G’arb madaniyatlarini qiyosiy o’rganish natijalari shuni ko’rsatadiki, Sharq jamiyatlarida kollektivizm, ijtimoiy uyg’unlik va an’anaviylik ustuvor bo’lsa, G’arb jamiyatlarida individualizm, innovatsionlik va ratsionalizm kuchliroq namoyon bo’ladi.

Madaniyatlararo tafovutlarning shakllanishida tabiiy-geografik omillar ham muhim rol o’ynaydi. Ekologik muhit, iqlim sharoiti va resurslar taqsimoti jamiyatning iqtisodiy faoliyati va turmush tarziga bevosita ta’sir ko’rsatadi. Natijada, turli hududlarda yashovchi xalqlarning moddiy madaniyati (uy-joy, kiyim-kechak, oziq-ovqat) va ma’naviy qadriyatlar o’rtasida sezilarli farqlar yuzaga keladi.

Zamonaviy globallashuv jarayonlari madaniyatlararo integratsiyani kuchaytirib, umumiylik elementlarining kengayishiga olib kelmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, xalqaro migratsiya va iqtisodiy aloqalarning kengayishi natijasida madaniyatlar o’rtasidagi chegaralar nisbatan yumshamoqda. Biroq bu jarayon bilan bir qatorda madaniy identifikatsiya va milliy o’zlikni saqlash muammosi ham dolzarb bo’lib qolmoqda. Chunki madaniy xilma-xillik insoniyat sivilizatsiyasining muhim boyligi hisoblanadi.

Shunday qilib, dunyo xalqlari madaniyatidagi umumiylik va farqlar dialektik birlikda mavjud bo’lib, ular o’zaro ta’sir va boyish jarayonida rivojlanadi. Ushbu jarayonni chuqur ilmiy tahlil qilish madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish, o’zaro hurmat va bag’rikenglikni mustahkamlashda muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa sifatida, dunyo xalqlari madaniyatidagi umumiylik insoniyat birligini ifodalasa, farqlar esa har bir millatning o’ziga xosligini ko’rsatadi. Bu ikki jihat bir-birini to’ldirib, jahon madaniyatining boy va rang-barang bo’lishini ta’minlaydi.

XULOSA

Dunyo xalqlari madaniyatini tahlil qilish shuni ko’rsatadiki, insoniyat madaniyati bir tomondan umumiy qadriyatlar asosida birlashgan bo’lsa, ikkinchi tomondan har bir xalqning tarixiy va ijtimoiy rivojlanishi natijasida o’ziga xos xususiyatlarga ega. Bu holat madaniyatning doimiy rivojlanib boruvchi va xilma-xil tizim ekanligini tasdiqlaydi.

Umumiyliklar, avvalo, insoniy qadriyatlar — mehr-oqibat, adolat, hurmat, oilaga sadoqat kabi tushunchalarda namoyon bo’lib, ular barcha xalqlarning ma’naviy asosini tashkil etadi. Farqlar esa til, din, urf-odatlar, geografik sharoit va tarixiy rivojlanish bilan bog’liq holda shakllanadi. Bu farqlar har bir millatning o’zligini saqlashiga xizmat qiladi.

Globalashuv jarayonida madaniyatlar o’rtasidagi aloqalar yanada kuchayib, xalqlar bir-birining tajribasidan foydalanish imkoniga ega bo’lmoqda. Shu bilan birga, milliy madaniyatni asrab-avaylash, uni kelajak avlodlarga yetkazish dolzarb masala bo’lib qolmoqda.[4]

Umuman olganda, dunyo xalqlari madaniyatidagi umumiylik va farqlarni o’rganish insoniyat o’rtasida o’zaro hurmat, bag’rikenglik va hamjihatlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu esa tinchlik va barqaror rivojlanishning muhim omillaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- O'zbekiston Respublikasi Madaniyatshunoslik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2018. – 45–60-betlar.
- Jahon madaniyati tarixi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2020. – 112–130-betlar.
- Madaniyatshunoslik: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2017. – 78–95-betlar.
- Insoniyat madaniyati va sivilizatsiyalar tarixi. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2019. – 55–72-betlar.

